

ПРОБЛЕМИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Сільське господарство як складова економіки держави та національної безпеки, у частині продовольчої безпеки, є надзвичайно важливим для усіх держав світу, до числа яких входить і Україна. Виходячи із цього, необхідно шукати шляхи до зацікавлення сільськогосподарських виробників у нарощуванні потужностей та підвищенні якості продукції. І, хоча на сьогодні спостерігається ріст валової продукції сільськогосподарства, цей ріс відбувається не тими темпами, які можна було б очікувати враховуючи потенційні можливості. У зв'язку з цим гальмується розвиток сільських територій України, який складається з багатьох взаємопов'язаних складових, зокрема: суспільного розвитку; підвищення рівня та якості життя (особливо матеріального добробуту, функціонування інфраструктури); створення можливостей для якнайповнішого використання наявного потенціалу; активності малого та середнього підприємництва; залучення у економічний обіг індивідуальних господарств; державної підтримки; використання переваг, які надає всевітня інформатизація тощо.

Конкурентоспроможність сільськогосподарських виробників напряму залежить від рівня прибутку, частина якого, як правило, спрямовується на поліпшення виробництва: використання нових досягнень селекції, біотехнологій, агротехнологій, генної інженерії тощо.

Проблемам підвищення рентабельності сільськогосподарства присвячені праці вітчизняних вчених, серед яких В. Борщевський, П. Гайдучкий, Ю. Губені, О. Дацій, М. Зубець, П. Музика, О. Павлов, П. Саблук, а також закордонних: П. Друкер, М. Портер, Й. Шумпетер та інші. Обов'язковою складовою гармонійного розвитку та прибутковості підприємницької діяльності, у тому числі і сільськогосподарського виробництва, на сьогодні є інноваційність, окремі її аспекти розглядалися у дослідженнях вищеназваних науковців. Однак, на жаль, економічна база рентабельності сільськогосподарського виробництва розглянута недостатньо, саме це і визначило мету даної статті.

У процесі написання даної статті були використані матеріали офіційної статистики України, дослідження вчених, які працюють над вирішенням проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій України, матеріали періодичних видань. Методика дослідження включає стандартний набір методів наукового дослідження, зокрема монографічний, абстрактно-логічний та історичний.

Для визначення потенціалу сільськогосподарського виробництва необхідно провести аудит існуючої на сільській території економічної ситуації.

Валова продукція сільськогосподарства України у період з 1990 р. до 2000 р. знижувалася, що обумовлене загальнодержавними економічними проблемами пов'язаними із розпадом СРСР. Однак, починаючи з 2001 р. і до нині спостерігається зростання, але, на жаль, воно відбувається набагато повільнішими темпами, ніж можна очікувати, і ніж відбувався спад (див. рис. 1).

Рис. 1. Валова продукція сільськогосподарства України за 1990–2010 рр. (у постійних цінах 2010 р.) [1, с. 5]

Рентабельність сільськогосподарського виробництва за період з 1990 р. до 2010 р. (див. рис. 2), яка комплексно відображає ступінь ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, природних багатств, практично повторює криву динаміки валової продукції сільськогосподарства, і на обох ділянках помітні позитивні тенденції.

Проте, на показники рентабельності рівня 1990 р. у 2010 р. вийшли лише 2 області Львівська та Івано-Франківська. Загалом по державі спостерігається позитивна динаміка, але для окремих областей вона є досить умовною. Так розбіжність між рівнями рентабельності сільськогосподарських підприємств Закарпатської області, після незначного підйому у 2005–2007 рр., починаючи із 2008 р. залишався від'ємним до 2011 р.

Фінансові результати діяльності підприємств галузі сільськогосподарства України за 2011 рік (табл. 1) показують, що рівень рентабельності є вищим від середнього по Україні лише у 11 регіонах. Усі підприємства, окрім Чернігівського регіону (збитковість — 6,4 %) є прибутковими, хоча у Закарпатській (2,5 %), Львівській (8,9 %), Житомирській (8,8 %), Рівненській (0,9 %) областях та м. Севастополі (3,8 %) рентабельність не сягає 10 %, а отже за нинішніми світовими нормами є незадовільною (у державах СНГ, зокрема Російській Федерації вже планується досягнення 15 % рентабельності сільськогосподарства до 2020 р. [4]).

За окремими видами продукції рівень рентабельності також дуже коливається. Зокрема, виходячи із загальної рентабельності сільськогосподарських підприємств у 2011 р., невідгідно вирощувати зернові та зернобобові культури у За-

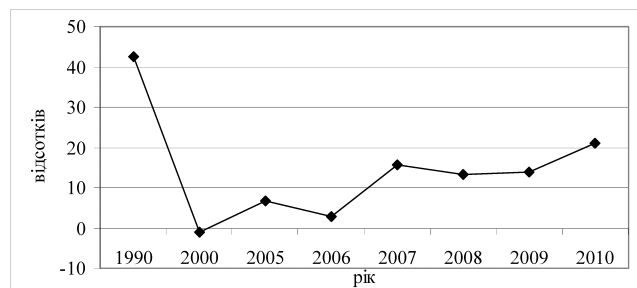

Рис. 2. Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва у сільськогосподарських підприємствах України у 1990–2010 рр. [2, с. 209]

Фінансові результати діяльності підприємств галузі сільського господарства за регіонами за 2011 рік [3, с. 25]*

	Чистий прибуток (збиток), тис грн	Частка в загальній кількості підприємств, у %		Рівень рентабельності (збитковості), %	
		підприємств, які отримали чистий прибуток	підприємств, які отримали чистий збиток	усієї діяльності	операційної діяльності
Україна	25888787,6	84,2	15,8	19,3	24,7
Автономна Республіка Крим	542193,5	78,9	21,1	14,6	21,5
Вінницька	1829852,0	85,9	14,1	22,5	29,5
Волинська	206184,2	71,7	28,3	13,2	17,0
Дніпропетровська	2016171,2	87,1	12,9	22,3	26,5
Донецька	1459139,4	83,5	16,5	24,8	29,2
Житомирська	184079,0	64,2	35,8	8,8	12,5
Закарпатська	6714,2	91,2	8,8	2,5	6,5
Запорізька	1162466,6	87,4	12,6	25,6	28,3
Івано-Франківська	295453,5	84,3	15,7	15,1	20,8
Київська	3036186,0	79,1	20,9	25,3	28,4
Кіровоградська	1967725,2	90,7	9,3	37,1	40,5
Луганська	644488,0	86,5	13,5	24,3	26,8
Львівська	308575,2	80,4	19,6	8,9	10,8
Миколаївська	856372,6	88,8	11,2	21,3	25,8
Одеська	806706,9	87,7	12,3	17,8	22,8
Полтавська	3058563,1	86,6	13,4	29,9	36,0
Рівненська	21593,7	76,5	23,5	0,9	10,6
Сумська	441649,2	77,8	22,2	10,7	18,8
Тернопільська	1003212,7	82,5	17,5	14,9	18,6
Харківська	1598850,8	81,5	18,5	20,1	27,8
Херсонська	774407,8	86,2	13,8	15,1	19,0
Хмельницька	879598,0	83,3	16,7	16,3	21,6
Черкаська	2570331,0	89,4	10,6	23,6	27,6
Чернівецька	187138,3	77,7	22,3	11,4	16,4
Чернігівська	-416033,2	77,3	22,7	-6,4	15,5
м. Київ	442714,0	53,7	46,3	10,7	2,4
м. Севастополь	4454,7	50,0	50,0	3,8	9,8

* Без підприємств з основним видом економічної діяльності «Надання послуг у рослинництві і тваринництві» (код за КВЕД 01.4) без урахування зміни підприємствами основного виду діяльності у 2011 році.

карпатській (0,0 %), Івано-Франківській (9,1 %), Львівській (8,9 %) та Рівненській областях (5,2 %), а фермерські господарства Івано-Франківської (15,2 %) та Львівської (13,8 %) областей працювали у межах норми. Максимальну рентабельність, котра більше, ніж удвічі перевищує середню по Україні (26,1 %) мають сільськогосподарські підприємства м. Києва (62,1 %), однак тут, зрозуміло йдеться не про вирощування, а про зберігання та переробку, а тому дані показники можна не враховувати і приймати за максимально досягнуту у 2011 р. рентабельність виробництва зернових та зернобобових культур показники Київської та Кіровоградської областей 39,5 % та 36,1 % відповідно.

У розрізі фермерських господарств, при середньому значенні по країні 28,4 %, найкраще спрацювали підприємства Полтавської (40,7 %) та Кіровоградської (37,5 %) областей, найнижчі показники у господарствах Закарпаття (5,3 %) та Рівненщини (-3,3 %) — єдиного регіону, де фермерські господарства були збитковими у 2011 р. [3, с. 25].

Вирощування свиней на м'ясо у середньому по державі було збитковим для усіх сільськогосподарських підприємств, у т. ч. фермерських, однак у Івано-Франківській області рентабельність сягнула 61,9 %, а для Харківської області становила — 32,9 %. Мінімальна та максимальна рентабельність виробництва продукції тваринництва усіма сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р. за регіонами України наведені на рисунку 3.

З діаграми (рис. 3) видно, що граничні значення виробництва продукції тваринництва усіма сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р. зосереджені у п'яти регіонах. Для фермерських господарств ця динаміка є дещо іншою (рис. 4).

Низька рентабельність сільськогосподарського виробництва пояснюється кількома чинниками. Одним з них є диспропорція у динаміці цін на сільськогосподарську продукцію та цін на матеріально-технічні засоби, котрі купують сільгоспвиробники, про що свідчать офіційні статистичні показники [5, с. 5].

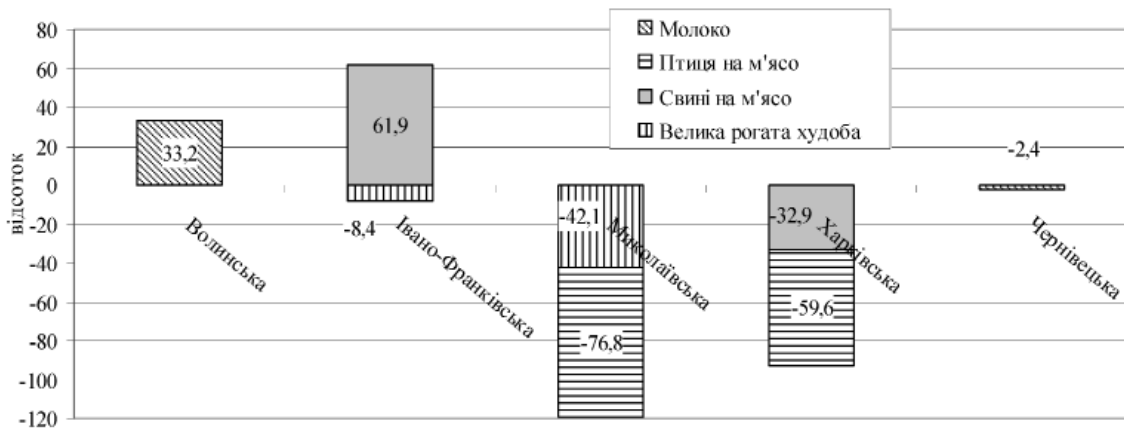

Рис. 3. Мінімальна та максимальна рентабельність виробництва продукції тваринництва усіма сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р. за регіонами України [3, с. 25]

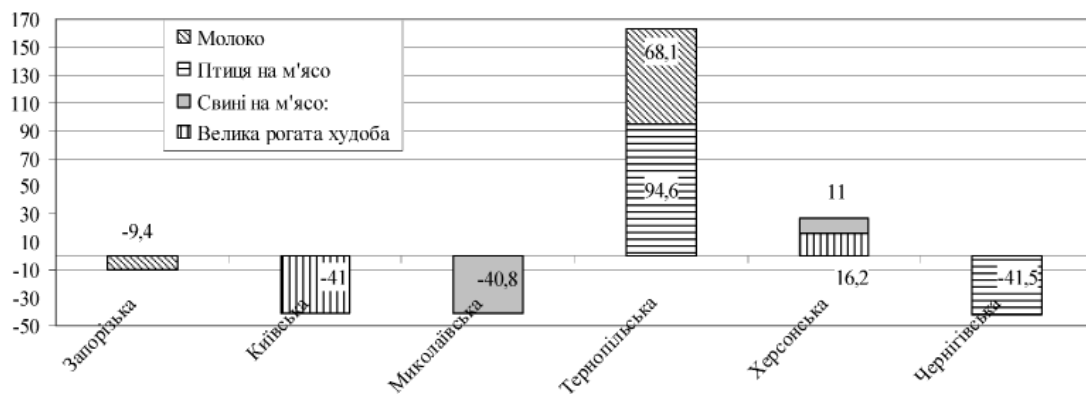

Рис. 4. Мінімальна та максимальна рентабельність виробництва продукції тваринництва фермерськими господарствами у 2011 р. за регіонами України [3, с. 25]

Збільшення цін на сільськогосподарську продукцію не адекватне збільшенню цін на матеріальні засоби, роботи та послуги, пов'язані із сільськогосподарською діяльністю на більшість видів продукції. Виняток становлять лише каракуль (смушки), частка яких у валовій продукції є досить малою. Окрему категорію становлять насінні матеріали оскільки сільськогосподарські виробники їх і виробляють, і купують. Тому коливання цін для однієї категорії є критерієм підвищення прибутку, для іншої — збитковості.

Непропорційність динаміки цін на засоби, які закуповуються, та середніх цін на продукцію сільського господарства свідчить про наявність міжгалузевих дисбалансів, що викликає зміну пропорцій рентабельності галузей економіки, знижує інвестиційну привабливість галузі, можливості відновлення основних фондів стають нерівними.

З боку держави постійно здійснюються певні кроки для підтримки сільськогосподарського виробника, однак це, як правило, робиться із певною затримкою. Наприклад, більшість експертів сільського господарства неодноразово вказувало, що закупівельна ціна на молоко від селян є не виправдано заниженою: на 01.08.2012 р. — це 1,5–1,7 грн за літр, тоді, як відпускна ціна населенню перевищувала 7 грн. Тому 22 серпня 2012 р. була прийнята постанова Кабінету міністрів № 807, згідно якої мінімально допустимий рівень цін на молоко незбиране другого ґатунку становитиме 2,2 грн (без урахування ПДВ) [6]. Однак, дана ціна все одно не влаштовує виробників, котрі вважають, що, якщо молоко у магазині коштує 8

грн, то фермер повинен отримувати 4 грн, інша аргументація при цьому не наводиться [7].

Консалтингова агенція «ААА», котра здійснює постійний моніторинг світових цін на молоко, повідомили, що за даними, отриманими з офіційних джерел, з 11 держав (Україна, Росія, Білорусь, Польща, Естонія, Литва, Латвія, Німеччина, Нідерланди, Фінляндія, Нова Зеландія) з березня до серпня 2012 р. дорожчим, ніж в Україні молоко було лише у Росії та Фінляндії [8]. Це пояснюється тим, що протягом 1990–2011 рр. постійно скорочується виробництво молока, тоді, як виробництво інших видів сільськогосподарської продукції після спаду 1990–2000 рр. поступово збільшується.

Отже, рентабельність сільськогосподарського виробництва в Україні, порівняно із 2000 роком, поступово зростає, якщо теперішня динаміка збережеться, досягнення показників 1990 року можна очікувати у 2015 р. Щодо рентабельності окремих галузей сільськогосподарського виробництва, то ринкові умови диктують свій закон попиту і пропозиції. Аналіз споживання продуктів харчування населенням України у період з 2000 р. до 2011 р. свідчить про зменшення споживання молока та молочних продуктів, хлібних продуктів, цукру, а збільшення споживання м'яса, овочів та фруктів тощо, і ці тенденції зберуться надалі, тому можна прогнозувати розвиток і більшу рентабельність такого виробництва.

Оскільки, в Україні загалом ефективніше працюють фермерські господарства, ніж сільськогосподарські

підприємства і досвід провідних країн світу показує перевагу невеликих сільськогосподарських підприємств над гігантами, державну підтримку доцільно спрямовувати саме для малих та середніх виробників.

Перспективою подальшого дослідження може бути аналіз формування закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію індивідуальних господарств.

Список використаних джерел

1. Валова продукція сільського господарства України за 1990–2010 роки : статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенко; Державна служба статистики України. — Київ : Державна служба статистики України, 2012. — 48 с.
2. Регіони України 2011 : статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка // у 2-х ч. Ч.2; Державна служба статистики України. — Київ : Державна служба статистики України, 2011. — 783 с.
3. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік : Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — Київ : Державна служба статистики України, 2012. — 88 с.

4. Дворкович А. Рентабельность предприятий сельского хозяйства до 2020 г. должна составлять не менее 10 % [Электронный ресурс] / А. Дворкович. — Режим доступа : <http://quote.rbc.ru/news/macro/2012/07/13/33712844.html>.

5. Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2011 р. : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — Київ : Державна служба статистики України, 2012. — 44 с.

6. Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на молоко на 2012 рік : постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 807 / Урядовий кур'єр, 2012. — 31 серп. — № 156.

7. Носальська І. Фермер розповів, якою має бути закупівельна ціна молока / Ірина Носальська. — Економіка, сьогодні, 2012. — 11 вер. — [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://ua.golos.ua>.

8. Рынок молока — цены на молоко в Украине и мире. Август 2012 года [Электронный ресурс] // Режим доступу : <http://www.agriagency.com.ua/file.php?data=1724&mode=texts>.

О. Г. Курган

канд. екон. наук

м. Горлівка

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВУГЛЕДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

За станом сировинної бази палива Україна достатньо забезпечена тільки вугіллям, запасів його вистачить на сотню років, причому третина з них — це запаси з відносно сприятливими гірничо-геологічними умовами для видобутку конкурентоспроможного вугілля із застосуванням сучасних високопродуктивних технологій. За умови обмеженості валютних ресурсів для імпорту енергоносіїв і можливостей диверсифікації їх поставок це є об'єктивною передумовою для підвищення ролі вугільної галузі в підтримці енергетичної безпеки держави на належному рівні, забезпеченні певного маневру в постачанні енергоресурсів до України у разі зміни ситуації на світовому енергетичному ринку [6].

В той же час, відсутність чітких, кількісно визначених і законодавчо закріплених вимог щодо забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки держави, збитковість більшості діючих вугільних шахт, щорічно зростаюча потреба в їх державній фінансовій підтримці зумовлюють невизначеність ситуації щодо стратегічного розвитку галузі.

У вітчизняній та зарубіжній практиці дослідженню процесів трансформації світового та українського ринків енергоресурсів, ефективному функціонуванню вугільної галузі присвячено праці відомих науковців і практиків, таких як: О. І. Амоша, Б. О. Білецький, Є. Н. Братков, Б. О. Грядущий, Є. А. Козловський, Ю. В. Макогон, Л. Г. Мельник, Г. Г. Півняк, Л. М. Рассуждай, А. І. Чилікін, І. А. Франчук, Ю. П. Ященко. Дослідження переважно присвячені ефективності ви-

користання вугільних ресурсів, збільшенню їх видобутку, безпеці експлуатації вугільних шахт, підвищенню технічного та технологічного рівнів вугільної промисловості. Незважаючи на значну кількість досліджень, багато питань підвищення прибутковості вугледобувних підприємств залишаються невирішеними.

Метою дослідження є аналіз фінансових результатів підприємств вугледобувної галузі України, дослідження факторів впливу на рівень прибутковості шахт та визначення напрямків підвищення рівня вугледобувного підприємства в сучасних умовах.

У сучасних умовах розвитку світового енергетичного ринку енергетика України завжди була базовою галуззю та нині залишається основою національної економіки й важливим фактором її розвитку. Безперечно, від стійкої роботи та сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу сьогодні залежить майбутнє нашої країни. Для забезпечення стабільного економічного розвитку енергетичної галузі вкрай необхідна розробка певних програм, кардинальних реформ, визначення основних напрямів розвитку, спрямованих на постійний розвиток паливно-енергетичного комплексу. Однією з найважливіших, найактуальніших галузей паливно-енергетичного комплексу України є вугільна промисловість [1].

Аналіз фінансових результатів підприємств вугледобувної галузі показує, що за період з 2004 по 2006 рік відбувалося стійке покращення фінансових показників вугледобувних підприємств (табл. 1).

